

Möjligheternas bibliotek: lärande i det livslånga biblioteket

Lotta Wogensen

Malmö universitetsbibliotek

lotta.wogensen@mau.se

Bibliotek från olika sektorer – om det så är skol-, folk-, sjukhus- eller högskolebibliotek – vilar på en gemensam värdegrund där demokratisk kunskapsdelning och fri åsiktsbildning är centrala värden. Trots det sker det sällan kompetensöverföring och utbyte mellan personal i de olika sektorerna.

Genom medel för kompetensutveckling från Region Skåne har åtta bibliotekarier från olika bibliotekssektorer haft möjlighet att lära känna varandras verksamheter och målgrupper. Projektet *Möjligheternas bibliotek* undersöker hur bibliotekarier genom ett ökat samarbete och en fördjupad kunskap om andra typer av bibliotek, kan underlätta medborgarnas tillgång till bibliotek genom det livslånga lärandet.

Problemformulering

Projektet har undersökt möjligheter att samverka för att underlätta biblioteksbesökarens rörelse mellan olika bibliotekstyper. Frågan vi ställt är: Hur kan bibliotek tillsammans skapa förutsättningar för medborgarens rörelse genom det livslånga biblioteket, oavsett vad denne har för behov eller livssituation? Genom projektet har vi velat se hur vi kan ge våra målgrupper tillgång till flera bibliotekstyper och få syn på nya möjligheter till lärande och upplevelser.

Förutom detta övergripande mål, har projektet haft som ambition att utforska nya former för gränsöverskridande samarbete som ska leda till fortsatt erfarenhetsutbyte och förhoppningsvis inspirera andra i bibliotekssektorn att samarbeta oavsett organisation och huvudmannaskap.

Metod

Projektet har haft deltagare från folkbibliotek, sjukhusbibliotek, skolbibliotek och högskolebibliotek. Från varje bibliotek deltog två bibliotekarier. De två skolbibliotekarierna arbetar vid olika grundskolor i samma kommun. Författaren till detta paper agerade projekt- och processledare och deltog i projektet som en nionde medlem.

Formerna på träffarna har varierat; föreläsning, litteraturseminarium, tematisk workshop och informellt fikaprat. För dokumentation och kommunikation mellan träffarna har en projektplattform använts. Varje bibliotekstyp stod som värd för en träff. På grund av corona-pandemin blev den fjärde träffen digital. Inriktning och tema för träffarna har bestämts utifrån gruppens behov. De deltagande bibliotekarierna har även gjort ett mindre förändringsarbete på det egna biblioteket kopplat till projektets teman.

Projektets arbetsgång

I projektansökan fanns ett utkast till en plan och en tematik framskriven, men under projektets gång har vissa teman fördjupats och nya framträtt och identifierats som viktiga av deltagarna. Nedan följer en beskrivning av de olika träffarna, inriktning, former och de utvecklingsarbeten som påbörjats.

#1 Att välkomna

En stor del av första träffen, som ägde rum på högskolebiblioteket, ägnades åt att lära känna varandra, varandras verksamheter och tillsammans ta fram en plan för det fortsatta arbetet. Inför träffen hade deltagarna parvis blivit ombedda att fundera på en idé för ett lokalt förändringsarbete

på sitt bibliotek. I workshopform presenterades idéerna och de andra deltagarna ställde frågor, kom med förslag och tillsammans diskuterade vi vilken input i form av föreläsare och texter som skulle föra oss vidare.

Högskolebibliotekets projektdeltagare var värddar för denna första träff. De tog tillfället i akt att få synpunkter på bibliotekets entré, som var fokus för deras lokala förändringsarbete. De övriga deltagarna fick en uppgift där de genom en så kallad "quality walk" (Merrill 2008, s. 80) skulle ikläda sig rollen som besökare från allmänheten eller ny student och utforska hur lätt (eller svårt) det är att förstå sig på biblioteket och orientera sig med entrén som utgångspunkt.

Man kan säga att temat för första träffen blev *att välkomna*. Vi välkomnades till projektet och till att förstå varandras verksamheter, målgrupper och perspektiv. Samtidigt fick bibliotekarierna från universitetsbiblioteket input till sitt lokala projekt genom att vi testade hur välkomnande och begriplig bibliotekets entré upplevs av olika målgrupper såväl på som utanför universitetet.

#2 Digital tillgång och social infrastruktur

På den andra träffen möttes vi på folkbiblioteket. Temat för denna träff var digital tillgång, vilket också var fokus för folkbibliotekets lokala förändringsarbete. De två deltagande bibliotekarierna vill se närmare på hur man kan underlätta tillgången till digitala tjänster i informationsdisken. Vi hade uppmärksammat Lisa Olsson Dahlquist avhandling (2019) och bjöd in henne att föreläsa om demokrati och digital tillgång. Efter föreläsningen hölls en workshop som tittade närmare på utmaningar kring digitala informationstjänster samt hur olika bibliotek arbetar med kunskapsförmedling och bemötande kopplat till digital tillgång. Vi såg att även om förutsättningar och målgrupp varierar, finns det likartade utmaningar. På alla bibliotek upplever vi att det finns ett ojämnt eller ojämnt kunskapsläge kring digitala verktyg, resurser och bibliotekariens kompetens. Hos bibliotekarierna i gruppen finns en samsyn om vikten av ett gott bemötande och en vilja att bygga besökarens självförtroende i förhållande till en digital omvärld. På alla bibliotek blir digital tillgång en viktig demokratifråga. När det gäller hur man vill utveckla arbetet finns det en önskan att både arbeta strukturerat och målgruppsanpassat i samverkan med huvudmän, externa aktörer, lärare med flera men samtidigt ha utrymme och tid för det spontana mötet och det individuella samtalet när det uppstår till exempel i informationsdisken.

Lisa Olsson Dahlquists föreläsning väckte också frågor och inspirerade till en diskussion om hur det demokratiska uppdraget ser ut på olika typer av bibliotek. Denna diskussion kom att prägla även kommande diskussioner, för att inte säga hela projektets inriktning, mot ett fokus på bibliotekens demokratiska uppdrag och bibliotekens roll som social infrastruktur. Vad vi i samtalen kom fram till var att *alla* bibliotek har en viktig uppgift som social infrastruktur, men att denna ser olika ut beroende på målgrupp och huvudmannaskap. Begreppet "social infrastructure" kommer från Klinenberg (2018) och hans bok *Palaces for the people* som var gemensam läsning för projektgruppen.

#3 Samverkan i det livslånga biblioteket

Temat för den tredje träffen var samverkan i det livslånga biblioteket, vilket också tangerar innehållet i sjukhusbibliotekets lokala förändringsarbete. Här ville man synliggöra sjukhusbiblioteket som en naturlig del i det livslånga biblioteksanvändandet. Genom att öka medvetenheten och kunskapen om att sjukhusbibliotek är ett offentligt bibliotek öppet för allmänheten, kan fler medborgare få tillgång till information och material som ofta inte finns lika lättillgängligt på andra bibliotek. Det visade sig att sjukhusbiblioteket var det bibliotek som projektgruppen hade minst generell kännedom om. För flera i gruppen var det nyheter att sjukhusbiblioteket var öppet för allmänheten och att verksamheten rymmer både barnverksamhet, patientforum och avancerad medicinsk informationsförsörjning för yrkesverksamma på sjukhusen.

Inför träffen hade gruppen läst två texter som på olika sätt berör samverkan i det livslånga biblioteket. Ett blogginlägg av Christian Lauersen (2018) betonar vikten av samverkan mellan bibliotekstyper och en essä av Grace McCarthy (2019) reflekterar över bibliotekets betydelse från barndom, genom studietiden och i yrkeslivet. Läsningen av dessa texter innebar stor igenkänning och en insikt om att projektgruppen representerade olika faser i det livslånga biblioteket.

Träffens workshop var en övning där vi med utgångspunkt i två mallar (bilaga 1) dels kartlade befintliga samarbeten, dels identifierade nya, möjliga samarbetsytor mellan biblioteken. Målet var att synliggöra samarbetsytor och i förlängningen sänka trösklar och öppna nya möjligheter för besökarna. Budskapet till användaren är att hen inte bara har tillgång till "sitt" bibliotek, utan ett helt nätverk av bibliotek.

Med utgångspunkt i litteraturen och egna erfarenheter, gjorde vi en karta över idéer som bäddar för fortsatt samverkan (bilaga 2). Vi identifierade också vita fläckar på denna karta. Med hjälp av en text av Andreas Fejes i den Femte statsmakten (2017) diskuterade vi en målgrupp som ofta faller mellan stolarna; de vuxenstuderande utan egna skolbibliotek och hur vi tillsammans kan hjälpa dem när de besöker våra bibliotek.

#4 Delning i pandemins tid

Det sista projektmötet var tänkt att hållas på ett av skolbiblioteken – men på grund av pandemin hölls det istället digitalt via Zoom. Skolbibliotekarierna hade i förväg spelat in varsin film där de visade sina respektive skolbibliotek med personliga kommentarer och reflektioner. I den efterföljande diskussionen kom vi in på graden av öppenhet och tillgänglighet på olika bibliotek. Öppenhet är något som är fullständigt självklart för ett folkbibliotek, medan både högskole- och sjukhusbibliotek ibland måste arbeta för att synliggöra sin roll som offentligt rum med tillgängliga samlingar. På skolbibliotek däremot är total öppenhet för alla varken möjligt eller önskvärt. Skolbibliotekariens roll blir istället att öppna elevernas ögon för ett livslångt biblioteksutforskande. Skolbibliotekariernas förändringsarbete handlar om att aktivt involvera eleverna i bibliotekets verksamhet för att väcka och stärka läslust.

Istället för att få input genom externa föreläsare, valde gruppen efter andra träffen att fortsätta med samtal och delning som huvudform. Gruppen blev på så sätt en resurs för kunskapsdelning och erfarenhetsutbyte. För att få fördjupning och inspiration sökte vi texter om samverkan mellan olika bibliotekstyper. Databassökningar gav mer när det gällde samverkan mellan bibliotek av samma typ, nationellt och internationellt – men mindre om sektorsöverskridande samarbeten. Sista träffen hade formen av ett delningsseminarium där deltagarna valde varsin text som på något sätt tangerade bibliotekssamverkan. Många av texterna hade en anglo-amerikansk kontext och var inte direkt överförbara till svenska förhållande. Av de goda exemplen vi ändå kunde inspireras av framhålls vikten av förankring hos huvudmän, att fästa samarbetsavtal på papper, att utvärdera och dokumentera (Spelman, 2004).

Corona-pandemin innebar ett avbräck i projektet i och med att vi inte kunde träffas fysiskt på ett bibliotek. För flera deltagare innebar det också att det lokala förändringsarbetet kom av sig, när man varit tvungen att lösa frågor kring biblioteksservice i en tid av fysisk distansering. Men det blev också en möjlighet när vi med pandemin som fond fick en intressant diskussion om bibliotekens olika förutsättningar och villkor.

Resultat och diskussion

Lära om och av varandra

Något som försvårar samverkan är att olika bibliotekstyper har olika huvudmän och till viss del varierande uppdrag och målgrupper. Biblioteksbesökare bekymrar sig dock sällan om huvud-

mannaskap och de kan tillhöra olika målgrupper samtidigt och ha varierande behov av biblioteksstöd över tid. I projektet *Möjligheternas bibliotek* har vi fått en ökad kännedom om varandras villkor och verksamheter och känner oss på så sätt tryggare i att hänvisa våra användare vidare till bättre och mer adekvat hjälp på ett annat bibliotek. Vi tror också att vi genom ett ökat samarbete kan avlasta och stärka varandra i det dagliga arbetet.

Social infrastruktur

I projektansökan ville vi lyfta fram biblioteksrummets möjlighet att signalera öppenhet och uppmuntra till deltagande. I sin föreläsning gav Lisa Olsson Dahlquist oss ett begrepp som fördjupade förståelsen av detta fokus, nämligen "*social infrastruktur*". Social infrastruktur är platser viktiga för att upprätthålla och utveckla det demokratiska samhället - platser som främjar och stöder det demokratiska samhället. Bibliotek är en viktig del av den sociala infrastrukturen i ett samhälle, oavsett vilken typ av bibliotek det rör sig om. Inom ramen för vårt projekt har vi utforskat vilken roll våra olika bibliotek spelar för den sociala infrastrukturen.

Folkbiblioteket har en tydlig och viktig roll som social infrastruktur. På projektets folkbibliotek finns exempelvis en målgrupp av socialt utsatta, nyanlända och medborgare utan dator hemma. Här fyller biblioteket en viktig roll som förmedlare av samhällstjänster som till exempel bankärenden och samhällsinformation när andra aktörer sviker sitt ansvar.

Sjukhusbiblioteket fyller en viktig funktion som mötesplats för avkoppling och rekreation men är även ett rum som erbjuder fortbildning och fördjupning för patienter, sjukhuspersonal och för allmänheten som söker information om sjukdomar och vård.

Projektets högskolebibliotek är beläget på ett lärosäte utan ett tydligt, koncentrerat campusområde och biblioteket fyller här en viktig funktion som social infrastruktur där studenterna kan mötas och känna tillhörighet, det Klinenberg beskriver som *a sense of belonging* (Klinenberg 2018, s. 112). Högskolebiblioteket erbjuder även allmänheten en arena som stöd för kunskapsinhämtande och deltagande.

Skolbibliotekets roll som social infrastruktur kan beskrivas som en viktig "third place" i skolan. "Third place" är ett begrepp myntat av Ray Oldenburg (1999) för att beskriva en trygg och välkomnande plats som varken är hem eller arbete (i detta fall klassrum). Här är bibliotekariens roll att introducera eleverna till den första länken i kedjan av bibliotek som står till buds för både lärande och rekreation igenom livet. Projektet har i förlängningen handlat om lärande i det livslånga biblioteket. En viktig aspekt av bibliotekstillgång, på alla de deltagande biblioteken, handlar om att skapa förutsättning för lärande. En god social infrastruktur är en förutsättning för att lärande ska ske. (Klinenberg 2018, s. 83ff)

Vad som återstår

En avslutande konferens för att sprida och förankra projektets erfarenheter till kollegor, chefer och företrädare från Region Skåne, är på grund av corona-pandemin uppskjuten till senhösten 2020. Där kommer de lokala förändringsarbetena att presenteras. Frågor som väckts under projektet kommer att lyftas för att främja vidare samverkan och i förlängningen underlätta medborgarens väg genom det livslånga biblioteket.

Projektet startade i oktober 2019 och har löpt över ett år. Att projektet fick lova att ta tid innebar att det fanns utrymme för fördjupning och omprövningar av inriktning och framförallt tid för projektdeltagarna att lära känna varandra. Vi hoppas också att projektet och dess former ska inspirera andra till gränsöverskridande kompetensinsatser på andra håll i landet.

Litteratur

- Fejes, Andreas (2017). "Är du fullärd lille vän?: biblioteken och det livslånga lärandet". *Den femte statsmakten: bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. S. 291-315
- Klinenberg, Eric (2018) *Palaces for the People : how social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. Crown.
- Lauersen, Christian (2018) *Let's dance! Thoughts and cases on academic and public library collaboration*. Hämtat 14 september 2020, från <https://christianlauersen.net/2018/11/12/lets-dance-thoughts-and-cases-on-academic-and-public-library-collaboration/>
- McCarthy, Grace (2019) "Lifelong Learning and the Library: a reflective essay", *HLG Nursing Bulletin*, 38(2), s. 38-42
- Merrill Stein, Teresa et al. (2008) "Using Continuous Quality Improvement Methods to Evaluate Library Service Points", *Reference & User Services Quarterly*, 48(1), p. 78-85
- Oldenburg, Ray (1999) *The great good place : cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. Marlowe.
- Olsson Dahlquist, Lisa (2019) *Folkbildning för delaktighet : en studie om bibliotekets demokratiska uppdrag i en digital samtid*. Lunds universitet, Institutionen för kulturvetenskaper (Lund studies in arts and cultural sciences: 23)
- Spelman, Anne and Kelly, Paula (2004) "In Visible Light: Illuminating Partnerships across Libraries to Facilitate Lifelong Learning for Young People", *APLIS*, 17(1), pp. 4-26.

AKTIVITET/SAMARBETE:

BEFINTLIGT

BIBLIOTEKSTYPER/
ANDRA AKTÖRER:

MÅLGRUPP (ANVÄNDARE):

VÄRDE FÖR MÅLGRUPPEN:

AKTIVITET/SAMARBETE:

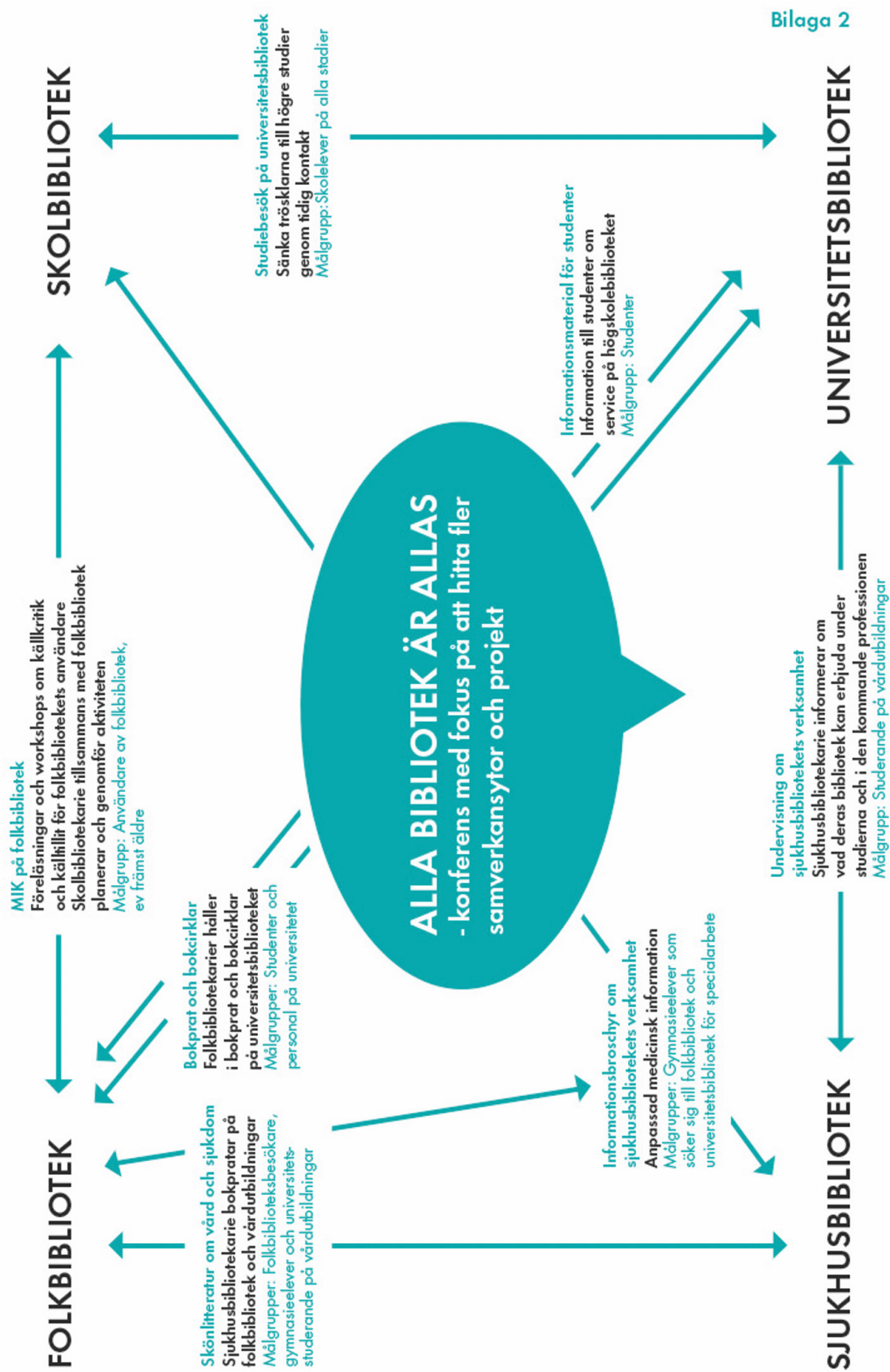
IDÉ

BIBLIOTEKSTYPER/
ANDRA AKTÖRER:

MÅLGRUPP (ANVÄNDARE):

VÄRDE FÖR MÅLGRUPPEN:

ALLA BIBLIOTEK ÄR ALLAS - kartläggning av möjliga nya samarbetsytor & samverkansaktiviteter mellan olika bibliotekstyper

Bilaga 2